Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der. 2018; (39): 1-14
- Uluslararası İlişkiler / Araştırma -

Uluslararası İlişkilerde Kırılgan Devlet Söylemi: Nedenleri ve Yaklaşımlar*

Uğur PEKTAŞ**
Davut ATEŞ***

ÖZ

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile hızlanan de-kolonizasyon süreci devlet sayısında hızlı bir artışa neden olmuştur. 1945 yılından sonra kabaca 20 yıl gibi kısa bir sürede Afrika'da neredeyse sömürge yönetimi altında yaşayan bir devlet kalmamıştır. Kolonyal yönetimler, sömürgelerdeki geleneksel yönetim şekli ve toplum yapısını ortadan kaldırırken bunların yerine Batı tarzı kurumları oluşturmakta zorluklar yaşadılar. Bu nedenle, bağımsızlık talebinde bulunan sömürge toplumlarına bir devlet kurmak ve kendi halklarını yönetmek için "daha hazır olmadıkları" gerekçesi ile karşı çıkılmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısına hâkim olan self-determinasyon ve eşitlik vurgusu, güç merkezinin Avrupa'dan kanatlara, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'ne, doğru kayması nedeniyle sömürgeler hızlı bir şekilde bağımsız olmaya başladılar. Mantar gibi çoğalan post-kolonyal devletlerin büyük bir kısmı, bu hızlı yapılanmaya cevap vermekte zorlandılar. Modern bir devletin yerine getirmesi beklenen halkın güvenliğini sağlama, refahı artırma ve temsil gibi temel fonksiyonlarını gerçekleştirmekte sorunlar yaşadılar. Bu sorunlar Soğuk Savaş boyunca çeşitli nedenlerle gündeme gelmedi. İki kutuplu dünyanın sona ermesi ile bu temel fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlanan veya hiç getiremeyen devletler, sadece kendi toplumu için değil hem devletlerin oluşturduğu uluslararası toplumu hem de bireylerin oluşturduğu uluslararası toplumu da olumsuz olarak etkilemeye başladı.

Literatürde bu devletlere çeşitli sıfatlar vererek ele almak bir zorunluluk haline geldi: Başarısız devlet, aksayan devlet, çökmüş devlet, devletimsi... Literatürde "başarısız devlet" kavramı popüler olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise kavramın gelişigüzel ve müphem bir şekilde kullanılmasının yarattığı kavram karmaşasını aşmak amacıyla "kırılgan devlet" ve "çökmüş devlet" kavramlarının kullanılması tercih edilmiştir. Böylece aynı olgunun iki farklı boyutu ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk kısmında başarısız devlet olgusu ve bu olguyu ifade etmeye yönelik çeşitli adlandırmalar ele alınacaktır. Bu kavramlara yönelik eleştirilere yer verildikten sonra, neden kırılgan devlet ve çökmüş devlet kavramının tercih edildiği ifade edilecektir. Söz konusu devletlerin karakteristik özellikleri ifade edildikten sonra, kırılgan devlet meselesinin niçin önemli olduğu ele alınacak, mezkur devletlerin neden kırılgan bir yapıya sahip oldukları açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Başarısız devlet, kırılgan devlet, çökmüş devlet.

Fragile State Discourse in International Relations: Reasons and Approaches

ABSTRACT

The process of de-colonization which gained speed with the end of 2. World War caused a rapid increase in the number of states. In a short time like 20 years after 1945, most of the African colonial states declared independence. Colonial powers changed the traditional way of governing and social structure in colonial states, yet they faced struggles to build up western-style instituions. Therefore, the demands of colonial states related to gaining their independence were rejected on the excuse that "they are not ready for independence". Due to power shift from Europe to USA and Soviet Union, egalitarianism and self-determination which marked the second half of the 20. century, colonies started to gain independence. Mushrooming post-colonial states, most of them, were not able to response these rapid changes. They had the deficiencies of basic functions like protection of its citizens, providing welfare and represantion which are expected to perform by all modern states. These problems were not brought to agenda because of various reasons during the Cold War. States that can not or did not perform these basic functions, affects badly not only their societies but also international society of which states and people composed with the end of bipolar system.

In the literature, it became necessary to handle such states which were given diversified adjactives: Failed states, failing states, fragile states, quasi-states, collapsed states ... The notion of "failed state" is widely used and popular, but in this study which aims to make a literature survey about the phenomenon, was prefered to use "fragile state" and "collapsed state" notions in respect to explain different phases of the phenomenon.

In first section of the study, failed state notion and its derivatives are explained and then its critics are expressed. After that why fragile state and collapsed state notions were preferred to use is explained, and then aforementioned states' characteristics are described. In the last section, the importance of fragile state matter and the reasons of "why they are fragile" are analyzed.

Keywords: Failed state, fragile state, collapsed state.

---

* Bu çalışma, Doç. Dr. Nezir AKYEŞİLMEN danışmanlığında Uğur PEKTAŞ'ın tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Araş. Gör., Niğde Üniversitesi, orcid no: 0000-0001-7016-4797 , aras_kura42@hotmail.com
*** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi , orcid no: 0000-0002-8103-4186 , davutates333@gmail.com

Makalenin Gönderim Tarihi: 10.11.2015; Makalenin Kabul Tarihi: 09.01.2017

1.Giriş

20. yüzyıl insanlık tarihine damga vuran iki büyük dünya savaşına sahne olmuştur. İki büyük savaşta yaklaşık 70 milyon insan hayatını kaybetmiştir. 20. yüzyıla damgasını vuran diğer önemli gelişme ise uluslararası politikada güç merkezinin Avrupa'dan kanatlara yani ABD ve Sovyetlere kaymasıdır. Avrupa'nın hegemon güç niteliğini kaybetmesinin doğal sonucu olan de-kolonizasyon süreci ile sömürge yönetimi altındaki pek çok devlet bağımsızlığını kazanmıştır. De-kolonizasyon süreciyle devlet sayısında inanılmaz bir artış yaşandı. 2. Dünya Savaşı sona erdiğinde Birleşmiş Milletler'e üye 51 devlet vardı. Günümüzde ise bu sayı, çeşitli nedenlerle tanınmayan Kosova, Tayvan, KKTC gibi devletlere rağmen, 193'e dayanmıştır.

Devlet kavramı, sıradan bir insanın hayatına doğrudan etkileri olduğu için çok önemlidir. Eğitim, sağlık, güvenlik, refah, temsil ve insan hakları gibi pek çok kamu hizmetinin sağlanmasında her insan doğal olarak devletten beklenti içerisinde olduğu bir dönemde yaşamaktayız. Devletlerin bu kamu hizmetlerinin biri veya birkaçını yerine getir(e)memesi toplumsal yaşamı sekteye uğratabilmektedir. Devletlerin ve devlet dışı aktörlerin etkileşiminin gittikçe arttığı bir uluslararası ortamda çeşitli fonksiyonlarını yerine getirmekte zorluklar yaşayan devletler sadece kendi toplumları için değil, içinde bulundukları bölgedeki diğer toplumlar için de çeşitli sorunlar oluşturmaktadır. Bu gibi sorunları yaşayan devletler özellikle Soğuk Savaşın sona ermesi ve Neo-liberal ekonomi politikalarının etkisiyle iyice gündeme gelmeye başlamıştır. 1990 sonrası, çeşitli devlet fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlanan devletleri uluslararası politikada ve akademide ele almak zaruri hale gelmiştir. Literatürde bu devletlere çeşitli sıfatlar verilerek ele almak gittikçe yaygınlaşmıştır: Başarısız devlet, zayıf devlet, çökmüş devlet, devletimsi, kırılgan devlet, başarısızlık yolunda ilerleyen devlet... Ancak, genel olarak başarısız devlet kavramı daha çok kullanılmaktadır. Çeşitli sıfatlarla nitelenen devletlerin temel kamu hizmetlerini yerine getirememesi fenomenine yönelik bir literatür analizi yapmayı hedefleyen bu çalışmada "kırılgan devlet" kavramının kullanılması tercih edilmiştir. Çalışmanın ilk kısmında bu olguya yönelik literatürdeki çeşitli tanımlara değinilip neden "kırılgan devlet" kavramının tercih edildiği açıklanacaktır. Kırılgan devlet meselesinin önemi açıklandıktan sonra kırılgan bir devletin karakteristik özellikleri ifade edilecektir. Son bölümde ise bir devletin neden kırılgan olduğuna ilişkin sebepler ele alınarak çalışma sona erdirilecektir.

2.Devlet Kırılganlığı

2.1.Kavram Enflasyonu: Zayıf Devlet, Başarısız Devlet, Aksayan Devlet, Çökmüş Devlet

Günümüzde modern bir devletin yerine getirmesi gereken temel işlevleri şu şekilde sıralayabiliriz: Yönettiği halkın güvenliğini sağlama, halkı temsil etme ve refahını yükseltme (Milliken ve Krause, 2002: 756). Bu üç temel alandan yola çıkılarak devlete ilişkin çeşitli işlevler belirlenebilir. Ancak günümüzde bu üç temel işlevi yerine getiren devlet sayısı çok azdır. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bu işlevleri yerine getiremeyen devlet sayısı hayli artmıştır. Bu tür devletlere literatürde çeşitli isimler verilmektedir: Çökmüş devlet (collapsed state), başarısız devlet (failed state), aksayan devlet (failing state), zayıf devlet (weak state) ve kırılgan devlet (fragile state)... Ancak literatürde genel olarak "başarısız devlet" kavramı daha çok kullanılmaktadır. Bu çalışmada son dönemlerde yoğun bir şekilde ele alınan başarısız devlet kavramı incelenecektir. Fakat bu çalışmada başarısız devlet kavramı yerine kırılgan devlet kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Dünya güvenliğine en büyük tehdidin artık, birbiriyle rekabet halindeki devletlerin askeri tehditlerinden ziyade kötü yönetilen ülkelerden kaynaklanan ulus aşırı tehditler olduğu genel kabul görmüş bir iddiadır (Cojanu ve Popescu, 2007: 113). Devlet başarısızlığını tanımlamaya ve açıklamaya yönelik yaklaşımların çıkış noktası bir devletin yerine getirmesi gereken fonksiyonların ne olduğu konusuyla başlamaktadır. Bu noktada devletten beklentiler konusunda çeşitli bakış açıları vardır. Özlük'e göre devletin iki temel işlevi vardır:

Bunlardan ilki organize etme yeteneğidir. Devlet çeşitli yollarla sınırlar inşa ederek... o alan içinde kalan bireyler arasında siyasal bütünlük ve sadakat duygusunu yerleştirmek becerisine sahiptir... Devletin ikinci temel işlevi ise temsil yeteneğidir. Temsil yeteneği, dâhili boyutunda Weberci anlamda şiddet kullanma tekelinden meşruiyete, yasa yapma/lağvetmeden vergiye kadar uzanan oldukça geniş bir yelpazeye, harici boyutunda ise bağımsızlığa (egemenliğe değil) denk düşmektedir (Özlük, 2014: 117).

Zartman, Weberyen devlet bakış açısından bir devletin yerine getirmesi gereken işlevleri şöyle sıralamaktadır: Sınırları belli bir coğrafyada yaşayan insanların güvenliğini sağlamak; egemen otorite olarak ülkedeki siyasetin ve kimliğin kaynağı olmak ve karar almaya yetkili tek kurum olmak (Zartman, 1995: 5). Rotberg, ulus devletlerin sınırları belli bir alan içerisinde yaşayan insanlara kamu hizmetlerini (public goods) âdemi merkezi bir şekilde sağlamak amacıyla var olduklarını ifade ediyor. Eskinin hükümdarlarının yerini alan modern devlet, vatandaşlarının kaygılarına ve taleplerine odaklanır ve cevap verir. Rotberg'e göre devletin sağladığı kamu hizmetlerinde bir hiyerarşi vardır. İlk sırada güvenlik, günümüz itibariyle özellikle de insani güvenlik yer almaktadır. Devletin en temel işlevi bir kamu hizmeti olan güvenliğin sağlanmasıdır. İkinci olarak hukukun üstünlüğü, yargı sistemi, adil bir yönetim ve yapılan anlaşmaların ihlal edilememesi gibi kamu hizmetleri yer almaktadır. Devletin yerine getirmesi gereken üçüncü kamu hizmeti, vatandaşlarına siyasete ve siyasal süreçlere açıkça, özgürce ve tamamen katılmasına imkân sağlama yer almaktadır. Son olarak, bazıları özel sektör tarafından gerçekleştirilen ama genellikle bir devletin yerine getirmesi beklenen kamu hizmetleri vardır. Bunlar ise sağlık hizmetleri, okullar ve eğitim altyapısı, fiziksel altyapı (yollar, iletişim ve enerji ağı), bankacılık ve para sistemi şeklinde çoğaltılabilir (Rotberg, 2003: 2-3; Rotberg, 2004: 2-3). Gökçe ise bir devletin vatandaşlarının beklediği kamu hizmetlerini siyasi bir kararlılıkla, işleyen bir kamu yönetimi ve uzmanlaşmış bir idari personelle yerine getirmesi gerektiği üzerinde durmaktadır (Gökçe, 2006: 346).

Soğuk savaşın sona ermesinden bu yana uluslararası toplum devlet başarısızlığı (state failure) adı verilen olguyla giderek daha fazla meşgul olmaktadır. Çünkü devlet başarısızlığı çeşitli insani, hukuki ve güvenlik problemlerine neden olmaktadır (Cojanu ve Popescu, 2007: 113). Bu olguyu tanımlamak için konuyla ilgilenen pek çok akademisyen, kurum ve kuruluş çeşitli sıfatları kullanarak bu sorunları yaşayan devletleri nitelemektedir. Literatürde başarısız, aksayan, zayıf, çökmüş ve kırılgan sıfatları kullanılarak devletler ele alınmakta ve bu fenomen açıklanmaya çalışılmaktadır.

Rotberg ise, devletleri temel kamu hizmetlerini yerine getirme performansına göre güçlü, zayıf, aksayan ve başarısız devlet olarak kategorize edilebileceğini ifade etmektedir (Rotberg, 2003: 4). Zayıf devlet, merkezi hükümetin sınırları içerisinde kamu düzenin kontrol etmede yetersiz kapasiteye sahip; sınırlarını istikrarlı bir şekilde kontrol edemeyen, temel kamu hizmetlerini sağlayamayan resmi kurumlara sahip olan ve yasadışı unsurlarla mücadele içinde olan devlet olarak tanımlanmaktadır (Newman, 2009: 422).

Başarısız devlet kavramını ilk kez Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner tarafından 1993 yılında yazılan bir makalede kullanılmıştır. Makalede yazarlar başarısız devletin tanımını yapmaktan ziyade bu devletlerin sayılarının arttığına, komşularına ve küresel sisteme mülteci akınlarıyla, siyasi istikrarsızlıkla ve rastgele savaşla zarar verdiklerine dikkat çekmiştir (Helman ve Ratner, 1993: 3). Başarısız devletler ile ilgili tanımlar çeşitlidir. Ancak genel eğilim, başarılı bir devletin norm olarak kabul edilip başarısız bir devletin tanımlanması şeklindedir (Gökçe ve Gökçe, 2012: 189). Brooks'a göre, başarılı devletler sınırları dâhilindeki alanı ve nüfusu kontrol eder, diğer ülkelerle ekonomik ilişkiler kurar, sınırları içerisinde şiddet kullanma tekeline sahiptir ve vatandaşlarına yeterli kamu hizmetleri sunarlar. Başarısız bir devlet ise bunun tam tersidir. Başarısız devlet, ülke içinde şiddet araçları üzerindeki tekelini kaybeder; halkı için barış ve istikrar yaratamaz ve ülkesini kontrol edemez; sosyal hizmetleri adil olarak dağıtamaz ve ekonomik büyüme sağlayamaz. Başarısız devletler, kitlesel ekonomik yetersizliklerle, savaş ağaları ile ve kaynakları elde etmek için şiddetli bir mücadelenin yapılmasıyla karakterize edilir. Brooks'a göre, günümüz başarısız devletlerine hepimiz aşinayız. Somali'de devlet kurumlarının tamamen çökmesi, eski Yugoslavya'nın dağılması, Ruanda, Haiti, Liberya, Kongo, Sieera Leone ve Afganistan'daki çeşitli krizler başarısız devlet örneklerdir (Brooks, 2005: 1160-1161). Bu konudaki en son örneklere 2003 sonrası Irak ve 2011 sonrası Suriye eklenebilir.

Thürer, başarısız devlet kavramının tam olarak tanımlanan ve sınıflandırılabilir bir durumu göstermekten ziyade çeşitli açılardan ele alınabilecek bir olgu için geniş kapsamlı bir etiket olarak hizmet ettiğini belirtiyor. Ona göre, siyasal ve hukuki bağlamda ele alındığında başarısız devlet kavramı üç unsurla karakterize edilebilir. İlk olarak coğrafi ve ülkesel açıdan ele alındığında, tesadüfen sınır aşan etkileri olmasına rağmen, başarısız devlet aslında iç problemlerin bir sonucudur. Güç ve otorite yapıları dışarıdan değil ülke içerisinden kaynaklanan patlamayla bütünlüğünü kaybeder ve devleti yok eder, yani devlet parçalara ayrılmaz (dismemberment). İkinci olarak, başarısız devlette siyasi açıdan ülke içi kanun ve nizam çökmüştür. Bu durumun iç savaşlarda görüldüğü gibi devlet otoritesinin bölünmesinden farklıdır. İç

savaşlarda militer veya paramiliter gruplar ya devlet içindeki konumunu kuvvetlendirmek ya da devletten ayrılmak için savaşırlar. Son olarak, fonksiyonel açıdan başarısız devletlerde, devleti uluslararası arenada temsil edecek, müzakere edecek ve yapılan antlaşmaları uygulayacak bir organ yoktur. Varsa bile güven verici bir mahiyet arz etmemektedir. Gündüz bir devlet adamı gece bir haydut, devleti temsil edebilir (Thürer, 1999).

Zartman, çökmüş devleti bir devletin yerine getirmesi gereken temel işlevleri artık yerine getirememesi olarak tanımlamaktadır. Karar verme mercii olarak devlet ya felç olmuştur ya da işlevsizdir. Çökmüş bir devlette kanunlar yapılamaz, düzen ve sosyal bütünlük artık sağlanamaz. Ülkesel (teritoryal) olarak ülkede güvenliği sağlayamamıştır, egemen otoritesi ortadan kalkmıştır, vatandaşlarının gözünde meşruiyeti yok olmuştur. Devlet yönetimi herkesin elde edebileceği bir durumdadır. Ekonomik açıdan, devleti oluşturan insanlar artık, ekonomik beklentilerini devlet dışı unsurlara başvurarak elde etmeye çalışır, çünkü devletin bu talepleri yerine getiremeyeceğini bilirler. Çökmüş bir devlet, tüm fonksiyonel işlevlerini kaybetmiştir. Ne geleneksel ne karizmatik ne de kurumsal meşruiyeti kalmadığı için artık yönetme hakkını kaybetmiştir (Zartman, 1995: 5)

Başarısız devlet ABD dış politika sözlüğüne Soğuk Savaş'ın bitmesi ile girmiştir. Bu dönemde devlet başarısızlığı meselesi uluslararası toplumun bir sorumluluğu olarak görülüyordu. Yapılan dış müdahaleler devletlerin kurumlarını oluşturma hedefinin sadece imkân dâhilinde olduğu için değil aynı zamanda ahlaki sorumluluk olarak görüldüğü için de yapılıyordu. Ancak, 1990'ların başında Somali'deki ABD müdahalesinin başarısız olması bu konuda görüş birliğini dağıttı. Bu durum 11 Eylül saldırıları ve ABD'nin Irak ve Afganistan işgaliyle değişti ve başarısız devlet söylemleri bir kez daha Amerikan dış politika yapıcılarının gündemine girdi (Bilgin ve Morton, 2004: 169). Bu bakış açısındaki değişiklik, 2002 yılında yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde "Amerika şu anda fetih yanlısı olanlardan çok iflas etmiş devletlerin tehdidi altındadır." şeklinde açıkça belirtilmiştir (Edig, 2007: 173).

Başarısız devlet söyleminin 1990'larda yoğun olarak gündeme gelmesi çeşitli nedenlerle iç savaşlar ve karışıklıklarla boğuşan devlet sayısındaki artışla olmuştur. 1990'lardan itibaren iç savaşla harap olmuş Somali; 1990'lar boyunca küçük çaplı çatışmalarla kıvranan Sierra Leon ve Liberia; bağımsızlığının ilk yıllarında Bosna-Hersek; soykırım ve katliamların yapıldığı dönemde Ruanda ve bölünmeden önce birçok savaşla felakete uğramış Sudan, başarısız devlet örnekleri olarak sıklıkla atıfta bulunulan ülkelerdir (Thürer, 2008: 1).

2.2.Başarısız Devlet Söylemine Yönelik Eleştiriler

Newman, başarısız devlet kavramının pek çok analistin dikkatini çektiğini ve kavrama yönelik üç ana kutbun olduğunu belirtmektedir. İlk olarak, bazı akademisyenler kavramı koşulsuz bir şekilde kabul etmiştir. Bunlara göre, başarısız devlet kavramı uluslararası politikada güvensizliği ele almak için önemli sonuçları olan bir paradigma değişikliğidir. Zayıf ve başarısız devletler uluslararası düzen için en büyük sorundur. İkinci olarak, bazı analistler kavramın varlığını kabul etmekle birlikte epistemolojik gerekçelerle kavramın analitik değeri üzerine şüpheyle yaklaşmaktadır. Bu görüşe göre, başarısız devletleri tanımlamak, kimlerin başarısız olarak niteleneceğini belirtmek ve analiz etmek metodolojik zorlukları içermektedir. Son olarak, literatürde bir grup bu kavramın etnosentrik, politize olmuş ve müdahale yapılmasını ima eden anlamlar içerdiği gerekçesiyle kullanılmamasını savunmaktadır (Newman, 2009: 421). Ancak bu görüş başarısız devletlerin bölgesel barış ve istikrar için yaratmış olduğu tehditlerin görmezden gelinmesine engel teşkil edebilecektir.

Call, vakıfların ve düşünce kuruluşlarının başarısız devletler üzerine yapılan çalışmaları birbiriyle yarışırcasına finanse ettiğini ve bu durumun kavramın pek çok şekilde ve bir birinden farklı ve yetersiz tanımlarının yapılmasına neden olduğunu ifade ediyor. Başarısız devlet kavramını kullananlar, devletleri kendi Weberyen devlet anlayışlarına göre lineer bir şekilde sıralamakta ve Kolombiya, Doğu Timor, Endonezya, Kuzey Kore, Fildişi, Haiti ve Irak gibi çeşitli ülkeleri aynı kategori içerisine almaktadır. Pek çok ilerleme yanlısı, ABD ve diğer gelişmiş sanayileşmiş ülkelerdeki insanların güvenliği ile son derece yoksul, yozlaşmış hükümetlerce yönetilen ve insan hakları katliamlarının yapıldığı devletler arasında geç kalmış da olsa bir bağlantı kurmaya başladılar. Call, fakir ve unutulmuş devletlere Batı'nın politikalarında gittikçe daha fazla dikkat edilmesini önemli bir durum olarak niteliyor. Ancak Call, başarısız devlet

kavramının genel olarak algılandığı ve tartışıldığı şekliyle bir safsata olduğunu iddia ediyor. Ona göre, başarısız devlet kavramı yerine ne içeride ne uluslararası alanda tanınmış bir otoriteye sahip olmayan "çökmüş devlet" kavramı kullanılmalıdır. Bu durum da sadece bir ülkede, 1991 ve 2004 yılları arasında Somali'de görülmüştür (Call, 2008: 1491-1492). Ancak 2011 sonrası Suriye ve Irak'taki gelişmeler Call'un son iddiasını neredeyse boşa çıkarmış görünmektedir.

Boas ve Jennings, başarısız sıfatının bir devletin kötü yönetilmesinden değil de Batı ile işbirliği yapmaması nedeniyle kullanıldığını savunuyor. Batı'nın güvenliğini, kaynaklara erişimini ve çıkarlarını tehdit etmeyen ama kötü performans sergileyen devletler, başarısız olarak nitelenmemektedir. Bu bakış açısıyla, Liberya, Somali ve 11 Eylül saldırıları sonrası ve işgal öncesindeki Afganistan başarısız devletlerken; Nijerya ve Sudan başarısız devlet değildir. Afganistan, Somali ve Liberya'daki devlet başarısızlığı meselesi, bu durum Batı'nın güvenlik ve diğer çıkarlarını tehdit ettiği zaman gündeme gelmektedir. Mesela Taliban yönetimi 11 Eylül saldırılarından önce yıllarca ülkeyi insan hakları ihlalleri yaparak ve teröristleri barındırarak yönetti ve buna Batı'dan bir tepki çıkmadı. Boas ve Jennings'e göre devlet başarısızlığı söylemi sadece retorik bir anlam ifade etmiyor. Böyle etiketlenmiş devletlere karşı yürütülecek politika seçenekleri için de bir dayanak olarak kullanılıyor. Afganistan, Somali ve bir dereceye kadar Liberya'da devlet başarısızlığı, askeri yollarla halledilebilecek bir mesele olarak ele alınmıştır. Ancak, benzer güvenlik sorunları yaşayan petrol zengini Nijer deltasına sahip Nijerya ve diğer petrol üreticisi Sudan aynı şekilde tanımlanmıyor (Boas ve Jennings, 2007: 477-479). Bu nokta batılı literatürde kullanılan başarısız devlet tanımlamasının reel politik endişelerle iç içe geçtiğini göstermektedir.

Sömürgeciliğin altın çağı 18. yüzyılda, emperyalizm biyolojik bir süreç olarak görülüyordu ve bu durumdan doğa kanunlarına göre zayıf devletlerin ya tedavi olacağı ya da öleceği sonucu çıkarılıyordu. Morton, günümüzde politik ve akademik tartışmalarda benzer varsayımların post-kolonyal ülkelere yönelik tekrar yapıldığını; başarısız devlet tartışması ile zayıf devletlerin doğal seleksiyona uğrayarak yok olacağı şeklindeki Darwinist emperyal söylem arasında bir benzerlik olduğuna vurgu yapıyor (Morton, 2006: 371) Eriksen'e göre, pek çok devlet Batı'nın devlet modelini (Westphalian devlet) gerçekleştiremedikleri için "başarısız" olmuşlardır. Başarısız devlet teorileri, modern devlet modelini bir ön kabul olarak ele almaları ve bu modele benzerlikleri veya sapmaları nedeniyle devletleri çeşitli kategorilere sokmaktadırlar. Eriksen'e göre başarısız devlet, çökmüş devlet ve devletimsi (quasi-state) gibi kavramlar, sorun yaşayan devletlerin doğasını ve bir devletin neden güçlü veya neden zayıf olduğunu açıklamada yararlı değildir. Çünkü, temel alınacak standart bir devlet modeli yoktur (Eriksen, 2011: 246).

Soğuk Savaşın bitişini takip eden yıllarda Amerikan dış politika yapımcıları kendi çıkarlarını tehdit eden İran, Irak ve Kuzey Kore gibi devletleri haydut (rogue) olarak niteleyip üzerinde yoğunlaşırken, başarısız devletleri için ise ancak çökmenin eşiğine geldiklerinde kaygı duymaya başlıyordu, mesela Somali gibi. Ancak bu durum 11 Eylül saldırıları ile değişti. Afganistan, başarısız bir devletin teröristler ve savaş ağaları gibi devlet dışı aktörlere ev sahipliği yaparak bir devletin çökmenin eşiğine gelmeden de uluslararası güvenlik ve istikrarı tehdit edebileceği gerçeğini açık bir şekilde ortaya çıkardı. Bilgin ve Morton, başarısız devletlere yönelik bu bakış açısının son dönemlerde gelişmekte olan dünyada güvensizlik sorunu ve bunun yansımaları ilişkin yapılan çalışmalarda görüldüğünü ifade ediyor. Yazarlara göre bu durum gelişmekte olan ülkelerin sorunlarının ancak Batılı politika yapıcılarının çıkarlarını tehdit ettiği zaman görülür hale geldiğinin açık bir göstergesidir (Bilgin ve Morton, 2004: 170-171).

2.3.Kırılgan Devlet ve Karakteristik Özellikleri

Newman'a göre, başarısız devlet kavramının kullanımı, ne kadar problematik olursa olsun, bırakılmamalıdır. Çünkü başarısızlık kavramı ihmal edilen önemli sorunlara dikkat çekti. Ancak Newman'a göre, güvenlik politikası analistleri kavramı güvenlik boyutunda ele alırken yeniden düşünmeli ve temel varsayımlarını sorgulamalıdır. Ona göre, kavrama kuşkuyla yaklaşıp hegemonik bir araç olarak görüp reddedenler de, başarısız devlet kavramının ima ettiği iki kutuplu başarılı-başarısız ayrımını bir kenara bırakıp kavrama daha fazla odaklanmalıdır. Farklı yaklaşımlar birlikte ele alındığında günümüz uluslararası politikasını anlamada; zayıf ve başarısız devletlerin zorluklarını ele alırken politika oluşturmada yardımcı olabilirler (Newman, 2009: 440-441).

Başarısız devlet kavramı ve bu kavramın türevleri 1990'larda eğitim, sağlık ve halkın refahı ve güvenliği gibi en temel devlet fonksiyonlarını yerine getirmekte sorun yaşayan devletlere uluslararası politikanın dikkatini çekti. Özellikle Rwanda'da, Bosna-Hersek'te yapılan soykırımlar, kavramın insani boyutunu ön plana çıkardı. Ve bu dönemde bu şekilde sorun yaşayan devletleri ele almak ahlaki bir yükümlülük olarak görülüyordu. Ancak, 11 Eylül saldırıları ile başarısız devlet kavramında insani boyut ikinci plana atıldı. Uluslararası politika yapıcıları ve çeşitli kalkınma kuruluşları, kavramın güvenlik ile ilgili boyutunu ön plana çıkardı ve başarısız devletlere yönelik araştırmalara büyük fonlar tahsis edildi. Bu durumun sonucu ise hem uluslararası politikada hem de analiz düzeyinde başarısız devlet kavramının güvenlikleştirilerek yeniden inşa edilmesi oldu. Nolting'in de ifade ettiği gibi Batı, kavramı "teröre karşı savaş" gibi sloganlarla kendi güvenlik çıkarları doğrultusunda önceliğin ilk sırasına koydu. Ancak, en temel devlet fonksiyonlarını bile yerine getiremeyen devletlerde insanlar, hayatta kalma kaygısı taşımakta, kendileri ve toplumları için kalkınma arayışı gütmektedir (Nolting, 2006: 27).

Bu çalışmada başarısız devlet, aksayan devlet, zayıf devlet gibi kavramların yerine kırılgan devlet (fragile state) kavramı kullanılması tercih edilmiştir. Çünkü kırılgan devlet söylemi, başarısız devlet söylemine kıyasla güvenlik boyutuna daha az önem vermekte ve sorunun kaynağı olarak kötü yönetilen devlet kurumlarını, yozlaşmış yöneticileri, açlığı, eğitim ve sağlık altyapılarının yetersizliğini olgunun ortaya çıkışındaki başlıca etmenler olarak görmektedir (Nolting, 2006: 27; DFID, 2005: 7-8; Kaplan, 2014: 3-4). Çökmüş devlet kavramı (collapsed state) ise, Zartman'ın (1995) kullandığı çerçevede hiç bir devlet fonksiyonun yerine getiril(e)mediği ve devlet aygıtının artık ortadan kalktığı ülkeleri nitelemek amacıyla kullanılacaktır.

Kırılgan devletlerin hangileri olduğu, bir devleti kırılgan olarak nitelerken hangi göstergelerin kullanılacağı konusunda herkesin hemfikir olduğu kriterler bulunmamaktadır. Ancak, kırılgan devletlerin sergilediği bazı karakteristik özelliklerden yola çıkarak bir devletin kırılgan bir yapıya sahip olup olmadığı tespit edilebilir. Bu karakteristik yönler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Kırılgan bir devletin en karakteristik yönü siyasal yozlaşmadır. Kamu sektöründe temsil edilen grup halktır. Siyasal yozlaşma, yönetici memurların kendi maddi çıkarlarını, yönettiği halkın çıkarlarından üstün tutması durumunda ortaya çıkar. Halkı temsil eden bu kişiler, sadece maddi değil sahip oldukları siyasal konumlarını sürdürmek ve kendilerinin o konuma gelmesinde yardımcı olan kişilerin de çıkarlarını korumak için kamuya zarar verici girişimlerde bulunabilirler (Fukuyama, 2012: 79-80). Yolsuzluk her devlette gerçekleşebilir. Ancak, kırılgan devletlerde yolsuzluk halka muazzam büyüklükte zarar verecek şekilde gerçekleşir. Tıbbi malzemeler, ders kitapları, köprüler, yollar ve turizm imtiyazlarına ilişkin sahte ihaleler yapılır ve bunlardan komisyonlar alınır. Gereksiz ve müsrif inşaat projeleri düzenlenir, mevcut olan ve olmayan faaliyetler için fahiş fiyatlarda lisanslar verilir. Böylece bu faaliyetlerden daha fazla rant elde edilir. Yozlaşmış yönetici elit, elde ettiği bu geliri ülke içine değil de deniz aşırı ülkelere yatırır ve ülkesinin ekonomisini daha kırılgan hale getirir. Veya bu rantı dış müdahaleler, şatafatlı binalar ve uzun süreli lüks seyahatler için kullanırlar. Askeri yöneticiler de sivillerin bu eğiliminden benzer şekilde faydalanırlar (Rotberg, 2003: 8; Rotberg, 2004: 8).

Kırılgan devletlerde yöneticiler, kendi çıkarları veya toplumdaki küçük bir kısmın çıkarlarını toplumun aleyhine ön planda tutan bir yönetim şeklini sergilerler. Halkın çoğunluğunun yönetimden dışlanması ve eşitsizlik, fakirliği hem yaratır hem de daimi hale getirir. Düşük gelir elde etmeleri ve yetersiz kazançlara sahip olmaları nedeniyle fakirler, durumlarını iyileştirecek kaynaklara, bilgiye ve fırsatlara erişim imkânından uzaktırlar. Kamu harcamalarının adaletsiz bir şekilde yapılması, eşit olmayan hukuk kuralları bir grubu diğerine karşı imtiyazlı hale getirir. Örneğin Bolivya'da fakirlik oranı beyaz olmayanlarda beyazlara kıyasla iki kat fazladır. Vietnam'da fakirlerin yüzde 90'ını etnik azınlıkların yaşadığı bölgelerde yoğunlaşmıştır. Dışlanan halk, yöneticilere ve dolayısıyla devlete yabancılaşır ve devlet halkının gözünde meşruiyetini kaybetmeye başlar. İnsanlar devlet dışındaki diğer unsurlara; klanlara, savaş ağalarına, cemaatlere bağlılık göstermeye başlar. Bu da söz konusu devletin sosyoekonomik yapısını çeşitli kriz durumlarına karşı daha da kırılgan hale getirir. (Hippler, 2006: 43-44; Rotberg, 2003: 9; Kaplan, 2014: 1-2) Kırılgan devletler silah kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti, lüks eşya kaçakçılığı ve savaş ekonomisine ev sahipliği yapabilir. Kırılgan devletler, geçirgen sınırları nedeniyle küçük ve hafif silahlar dâhil kaçakçılığın her türüne karşı uygun bir ortama sahiptir. Bu durum bölgesel güvenliksizliğin açık bir kaynağıdır. Silahlar,

1990'lar boyunca Balkanlarda, günümüzde ise Afganistan ve Pakistan arasında ve pek çok Afrika ülkesinde yıllardır sınırlar arasında akıp gitmektedir. (Newman, 2009: 429-430). "Afganistan'da savaş hala kazançlı bir uğraştır. Savaşta büyümüş ve savaşa devam etmekten başka bir şey öğrenememiş bir nesil, askeri yeteneklerini savaş ağaları ve 'Antiterör İttifakı'nın hizmetine sunmaktan memnundur. Bu iki 'işveren' de askerlerine ve savaşçılarına, örneğin, bir üniversite profesörünün kazandığından daha fazlasını ödemektedir." (Spanta, 2007: 82-83). Dünyada üretilen sert uyuşturucunun yüzde 95'i çatışma içindeki ülkelerde üretilmektedir (Newman, 2009: 430). Hükümet kontrolünün zayıf olduğu geniş arazilerde kokain ve eroin üretimi fakir halk için önemli bir geçim kaynağıdır. Dünyadaki eroin üretiminin yüzde 90'ını Afganistan'da gerçekleşmektedir ve yetersiz yönetimlerin olduğu Orta Asya ülkeleri veya Balkanlar üzerinden Avrupa'ya aktarılmaktadır (Huria, 2008: 2-3).

Kırılgan devletler, kendi vatandaşlarına karşı kitlesel insan hakları ihlalleri yaparlar (Fraser, 2008: 9). 2. Dünya Savaşından sonra milyonlarca insan devlet kaynaklı şiddetin mağduru olmuşlardır. Kamboçya'da Pol Pot'un Kızıl Khmer rejimi döneminde tahmini olarak üç yüz bin ile iki milyon arası insan öldürülmüştür. 1980'lerde yüzbinlerce Iraklı sivil, güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür. Rwanda'da 1994 yılında hükümet destekli soykırımda beş yüz bin ile bir milyon insan katledilmiştir. Dahası Bosna, Kosova ve Doğu Timor gibi pek çok yerde de bu insan hakları ihlaleri devam etmiştir (Freeman, 2008: 2). Evrensel ve bölgesel düzeylerde pek çok prosedür, mekanizma ve kurum, insan haklarını korumak için oluşturulmuştur. Ancak, kırılgan devlet örneklerinin gösterdiği gibi uluslararası hukukta insan haklarını koruma görevi, düzgün işleyen bir devlette mümkündür ve bu konuda devlete bağımlıdır. İnsan hakları öncelikle devletlerin eylemlerine karşı insanların haklarını savunur veya devletlere insan haklarıyla ilgili görevlerini yerine getirmelerine olan ihtiyacı hatırlatır. Ancak, devletin ve idari altyapının çöktüğü yerlerde bu haklar korunamaz (Thürer, 2008:6).

Kırılgan bir devletin en karakteristik yönü Weberyen anlamda şiddet kullanımı üzerindeki tekelini kaybetmesi ve iç savaşlarla boğuşmasıdır. Rotberg'e göre kırılganlığı etkileyen, Angola, Burundi ve Sudan örneklerinde olduğu gibi, şiddetin varlığından ziyade şiddetin sürekliliğidir. Kırılgan bir devlet, ülke üzerindeki kontrolünü kısmen kaybetmiştir. Resmi kurumlar, başkent çevresi ile belli başlı yerler dışında etkili değildir. Rotberg'e göre bir ülkenin kırılganlığı resmi hükümetin ülke topraklarının ne kadarını, özellikle geceleri, gerçekten kontrol edebilmesiyle ölçülebilir. Devlet otoritesi zayıfladıkça, suç oranları artar. Devletin baskısına maruz kalan insanlar da isyan etmeye başlayınca devletin güvenlik aygıtı da suç işleyen çeteler gibi davranmaya başlar ve hukuksuzluk gittikçe daha açık hale gelir. Bu durumda halk kendi güvenliğini devlet dışı unsurlara dayanarak sağlamaya çalışır (Rotberg, 2003: 5-6)

Kırılgan bir devlette, ulaşım ve iletişim altyapıları kötüdür. Eğitim sektöründe kitap, sınıf ve öğretmen gibi unsurlar yetersizdir. Devletin eğitim fonksiyonunu yerine getiremediği durumlarda eğitim hizmeti devletin kontrolünden çıkıp özel sektör veya cemaatler tarafından verilmektedir. Sağlık hizmetleri hastanelerin bakımsızlığından, tıbbi malzemelerin yokluğundan ve düzenli maaş alamayan ve niteliksiz sağlık personeli nedeniyle aksamaktadır (Rotberg, 2003: 7). Fukuyama, özellikle Sahra altı Afrika'da AIDS gibi salgınların önlenememesinde sağlık sektöründeki bu kısıtlılıklara dikkat çekmektedir. Ona göre, HIV virüsünü tedavi edici ilaçların sağlanmasına rağmen pek çok ülkenin etkin tedavi sağlayacak kurumsal altyapıdan yoksun olduğu için AIDS ile mücadele başarısız olmuştur (Fukuyama, 2012: 17-18).

Kırılgan devletlerde, doğal felaketler ekonomik kargaşaya neden olmaktadır. İhmal edilmişlik halkın temel besin malzemelerine erişmesini imkânsızlaştırırken bu durum kıtlığa neden olmaktadır. Yetersiz altyapıya sahip olan kırılgan devletler, uluslararası yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırmada sorunlar ile karşılaşmaktadır. Üstelik yapılan uluslararası yardımların yozlaşmış yöneticiler tarafından başka amaçlarla kullanılması, durumu daha da kötüleştirmektedir. Çaresizlik içindeki insanların kendilerine yardım sunabilecek ülkelere doğru yönelmesi kaçınılmaz bir hal alır ve bu durum mülteci akınlarına neden olur (Rotberg, 2003: 8-9).

3.Kırılgan Devlet Meselesi Neden Önemli?

Kırılgan devlet meselesinin 1990'lardan itibaren hem uluslararası politikada hem de akademide yoğun bir şekilde tartışılmasının esas sebebi Westphalian sistemin temel varsayımlarına meydan okumasıdır. Kırılgan devletlerin kendileri ve diğer devletler için yarattığı sorunlar, geleneksel egemenlik anlayışını

(devletlerin egemen eşitliği ve ülkelerin iç işlerine karışmama ilkelerini) aşındırmıştır. 11 Eylül sonrası ABD'nin uluslararası koalisyon eşliğinde Afganistan'ı işgal etmesi ve 1990'larda Somali, Haiti, Kamboçya ve Balkanlarda yapılan insani amaçlı müdahaleler devletlerin egemen eşitliği ve iç işlerine karışmama ilkelerinin yıpranmasına neden olmuştur (Fukuyama, 2012: 132-133).

"Saving Failed States" başlıklı makalelerinde Helman ve Ratner, uluslararası hukuktaki egemenlik kavramının kötü tanımlanmış ve sınırları olmayan bir kavram olduğunu ifade edip buna "egemenlik tılsımı" adını veriyorlar. Helman ve Ratner'e göre, 1945 sonrası bağımsızlığını kazanmış devletler geleneksel egemenlik kavramına büyük önem atfetmişlerdir. Bu ülkeler, insani yardım veya BM Barışı Koruma (peacekeeping) operasyonları gibi egemenliklerine yönelik algılanan tehditlere karşı çabucak tepki vermektedirler. Bu devletler, koşulsuz egemenlik doktrinini daha güçlü devletlerin zarar verici girişimlerine karşı bir kalkan olarak görmektedir (Helman ve Ratner, 1993: 9-10).

Krasner, geleneksel egemenlik anlayışının teoride nadiren sorgulanmasına rağmen pratikte sıklıkla ihlal edildiğini ifade etmektedir (Krasner, 2004: 85). Thürer'e göre dünyada herhangi bölgede bir devletin çökmesi uluslararası toplum için bir sorun olarak görülmektedir. Çünkü bir bütün olarak uluslararası sistem, üyelerinden birinin bütün fonksiyonlarını kaybetmesini kendisi için bir tehlike olarak görmektedir (Thürer, 1999). Devletlerin egemen eşitliği ve rızasına dayalı bir sistemin varlığını kabul eden bir uluslararası düzende, işlevlerini yerine getiremeyen hükümetlere sahip toplumlar çeşitli sorunlar yaratmaktadır. Onlar anlaşmalar yapamazlar veya yaptıkları anlaşmalara sadık kalamazlar; gittikçe yoğunlaşan uluslararası ticarete, çevre ve insan hakları ile ilgili anlaşmalara ve kurumlara katılamazlar; kendi vatandaşları ve yabancılar arasındaki sözleşmeleri yürürlüğe koyamazlar veya mülkiyet haklarını koruyamazlar (Brooks, 2005: 1162).

Newman'a göre, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, yapılan pek çok çalışmada yerel ve küresel hedeflere saldırılar yapan terörist örgütlerin kırılgan devletlerde ortaya çıkmasını ve faaliyette bulunmasını kolaylaştıran bir çevre olduğu iddiası yaygındır. Bu iddianın örnekleri ise Afganistan, Pakistan, Somali ve Sudan'dır. Bu argümana göre teröristlerin en güçlü olduğu yerler devletlerin en zayıf olduğu yerlerdir ve kırılgan devletler bu örgütlere üreme alanı ve sığınaktır. Kırılgan devletler ile terörizm arasında var olduğu kabul edilen bağlantının bir kaç varsayımı vardır: Terörist gruplar; kamu otoritesi boşluğu olan, işleyen ve efektif bir adli ve kolluk kurumları olmayan bir çevreye sahip devletlerde rahatça yeni eleman seçebilir, eğitebilir ve yerel veya küresel hedeflere saldırı planları yapabilirler. Terörist gruplar denetim olmadan, müdahale edilmeden ve engellenmeden bu devletlerde, işleyen bir devlete nazaran daha kolay faaliyette bulunabilirler (Newman, 2009: 431).

Kırılgan devletler, aynı zamanda salgın hastalıklara ve epidemiklere (salgın hastalık) karşı çaresizdirler, çünkü hükümetleri kamusal hijyene ve sağlık sistemine çok az yatırım yapmıştır (Huria, 2008: 3). Patrick'e göre, kırılgan devletler yeni pandemiklerin (yaygın salgın hastalıklar) ortaya çıkmasında önemli bir üreme kaynağıdır ve bu hastalıklara cevap verecek yeterli kapasitenin olmaması küresel sağlığı tehdit etmektedir (Patrick, 2006: 40).

Kırılgan devletler, yönetişim ve politika yapılarının zayıflaması nedeniyle sınırlarını kontrol edememektedir ve bu sınırlardan mülteci akınları ve şiddetin yayılması gibi sorunlar komşu ülkeleri ve bölgeyi de istikrarsızlaştırabilir (Huria, 2008: 3). İşleyen kurumların yokluğu ve hesap vermekle sorumlu hükümetlerin olmaması nedeniyle saldırgan hükümetler iktidara gelebilir. Bu hükümetler devletlerin egemen eşitliği imtiyazlarını kötüye kullanarak bölgesel güvenlik için tehdit oluşturabilirler (Newman, 2009: 430). Örnek vermek gerekirse, 1980'lerde ve 1990'larda Afganistan'dan Pakistan'a doğru mülteci akınları Pakistan'ın sosyoekonomik ve politik yapısını sarsmıştır. Pakistan'daki bu karışıklıkta doğan Taliban gibi örgütler sadece Pakistan ve Afganistan'ı değil, 11 Eylül saldırılarında görüldüğü gibi, küresel sistem açısından da tehditler oluşturabilir (Newman, 2009: 429).

Egemenlikte yaşanan yetersizlikler aynı zamanda ulus aşırı suç meselesinde de sorunlara neden olabilir. Uyuşturucu kaçakçılığının kontrolü her durumda çok zordur (Krasner, 2004: 94), ancak kırılgan devletler uygun arazi ve iklimiyle yasadışı uyuşturucu ekimi, üretilmesi ve nakliyesi için ideal bir politik çevreye sahiptir (Nguyen, 2005: 8). Yasadışı uyuşturucu üretiminin yüzde 95'i iç kargaşanın olduğu yerlerde gerçekleşmektedir. Mesela, Marxist bir yasadışı örgüt olan Kolombiyalı Devrimci Silahlı Güçleri (FARC), Kolombiya'da geniş bölgeler üzerinde kontrol sahibidir ve ABD'ye giren yasadışı uyuşturucunun ana

kaynaklarından biridir. 1990'ların sonlarında Afganistan, Taliban yönetiminin yasaklamasına rağmen dünya haşhaş üretiminin yüzde 75'ine sahipti. Rejim yıkıldıktan ve Kabil'de yeni yönetim kurulduktan sonra üretim tekrar canlandı, çünkü yeni yönetim ülkenin genelinde sınırlı kontrol gücüne sahipti (Krasner, 2004: 94-95).

Kırılgan devletler; Bosna, Kosova ve Rwanda'da görüldüğü gibi, kendi vatandaşlarına karşı kitlesel insan hakları ihlallerinin failleridir (Fraser, 2008: 9). Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri pek çok insani felaket gerçekleşmiştir ve bunlardan en bilinen örneği 1994 yılında Rwanda'da yaklaşık 800.000 kişinin katledilmesidir. Krasner'e göre, gelişmiş demokrasilerde seçmenler insani krizlerle ilgilenmektedirler. Bu durum, insani müdahale konusunda siyasi liderler üzerinde bir baskı unsuru oluşturmaktadır (Krasner, 2004: 94). Bu geniş çaplı insan hakları ihlallerine karşı, 2005 yılında BM "Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi"nde kabul edilen "Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect)" doktrinine göre, bir hükümet insanlarına kötü davranır veya onları koruyamazsa uluslararası toplumun sivilleri korumak konusunda ahlaki ve hukuki sorumluluğu vardır (Fraser, 2008: 9; Krasner, 2004: 95). Fukuyama'nın da belirttiği gibi "Sırbistan'ın Miloseviç'i gibi diktatörler ve insan hakları ihlalcileri, işledikleri insanlık suçları karşısında kendilerini korumak için egemenlik ilkesinin arkasına sığınamayacaklardı[r]." (Fukuyama, 2012: 133).

4.Kırılganlığın Nedenleri

Bir devletin kırılganlığı ve işlevlerini tamamen yerine getiremeyip çökmesi yukarıda da bahsedildiği gibi sadece kendi sınırları içerisinde sorunlara sebep olmuyor, bölgesel ve küresel etkilere de yol açabiliyor. Bu nedenle bir devletin neden kırılgan bir yapıya sahip olduğunu ve neden çöktüğünü anlamak en az bu sorunlar kadar önemlidir.

Eriksen; Stephen Krasner ve Robert Jackson'ın başını çektiği bir grubun yaklaşımına göre bir devletin kırılganlığının nedeni, söz konusu devletin sınırlarını kontrol edememesi ve şiddet tekelini sürdürememesi olduğunu iddia etmektedir. Bu yaklaşıma göre, kırılganlık (fragility), bir devletin kendisine atfedilen işlevleri yerine getirmedeki yetersizliği değildir. Bunun yerine, daha dar anlamda kırılganlığın bir türüne ilişkindir, yani devlet ülkesel kontrol ve şiddet kullanımı tekelinde kırılgandır (Eriksen, 2011: 232).

Krasner, geleneksel egemenliğin üç unsuru olduğunu savunuyor: Uluslararası hukuki egemenlik (international legal sovereignty), Westphalian egemenlik, iç egemenlik (domestic sovereignty). Uluslararası hukuki egemenliğin temel kuralı, bağımsız ülkesel varlıkları (entity) hukuken tanımaktır. Bu varlıklar böylece hangi anlaşmalara veya sözleşmelere katılacaklarını özgürce seçebilme hakkına sahip olur. Westphalian egemenliğin temel kuralı diğer devletlerin iç işlerine müdahale etmekten sakınmaktır. Her devletin kendi iç otorite yapılarına karar verme hakkı vardır. Krasner'e göre, pratikte Westphalian egemenlik sıklıkla ihlal edilmektedir. İç egemenlik ise bir ülkedeki en üst idari otoritenin devlet olmasıdır. Krasner'e göre egemenliğin bu üç unsurundan biri veya bir kaçının yokluğu, devlet kırılganlığına (state failure) neden olmaktadır. Ancak, pratikte uluslararası hukuki egemenlik ve Westphalian egemenlik verili kabul edildiği için kırılganlık iç egemenliğin bozulması şeklini almaktadır. Krasner bu duruma, Somali'nin devlet kurumlarına sahip olmamasına rağmen hala uluslararası olarak tanınmış bir varlık olmasını örnek gösteriyor. (Krasner, 2004: 87-88; Eriksen, 2011: 233).

Jackson, post-kolonyal devletleri ele alırken negatif egemenlik ve pozitif egemenlik adını verdiği kavramları kullanmaktadır. Post-kolonyal devletler bağımsız olduklarında diğer devletler tarafından tanınmışlardır. Böylece uluslararası hukukun bir parçası olup uluslararası örgütlere katılma; diğer devletlerle diplomatik ilişkiler kurma hakkını ve dış müdahale olmaksızın kendi iç işlerini yürütme hakkı elde etmişlerdir. Jackson buna negatif egemenlik adını verir. Diğer taraftan, Jackson'a göre, pek çok devlet onun pozitif egemenlik dediği şeyden yoksundur. Pozitif egemenliğe sahip bir devlet sadece iç işlerine karışmama veya diğer hukuki bağışıklıklardan yararlanmaz, aynı zamanda vatandaşlarına kamu hizmetleri sağlayacak araçlara da sahiptir. Jackson, konsolidasyonlarını tamamlamış Batılı devletlerin pozitif egemenliğe sahip olduğunu; ama post-kolonyal devletlerin geleneksel olarak bir devletin insanlarına sunması beklenen pek çok imkânı sağlayamadığını savunmaktadır. Jackson, bu devletleri "devletimsi (quasi-state)" olarak nitelemektedir. Devletimsilerin hükümetleri genellikle, insan haklarını koruyacak ve sosyoekonomik refahı sağlayacak siyasi irade, kurumsal otorite ve organize iktidar bağlamında yetersizdir. Jackson'a göre, 2. Dünya Savaşı sonrası gittikçe yaygınlaşan anti-kolonyalizm, self-determinasyon ve

eşitlikçi (egalitarian) ilkeler nedeniyle pek çok kolonyal devlet, sınırları üzerinde kısıtlı bir kontrole, ülke içinde kötü örgütlenmesine ve meşruiyet sorunları yaşamasına rağmen bağımsız oldu. Jackson'a göre bu devletlerin varlıklarını sürdürme nedeni aldığı dış yardımlardan ziyade negatif egemenliğe sahip olmasıdır (Jackson, 1996: 21-31). Jackson, post-kolonyal devletleri analiz ederken başarısız devlet veya kırılgan devlet vb. kavramları kullanmamasına rağmen kullandığı devletimsi kavramı aynı anlama sahiptir (Eriksen, 201: 233).

Brooks'a göre, devletlerin başarısız, aksayan, zayıf, kırılgan vb. sıfatları almalarının nedeni aslında hiç bir zaman işleyen bir devlet mekanizmasına sahip olmamalarıdır. Brooks'a göre, modern devlet Avrupa'da doğdu ve bir kaç yüzyıl içinde pekiştirilmiş oldu. Bunu kan ve şiddetle yaptı. Avrupalılar bu devlet yapısını sömürgelerine taşımak istedi (Brooks, 2005: 1169). Kolonyal güçler Afrika'da olduğu gibi, ortak özelliklere sahip olmayan çeşitli halkların yaşadığı toprakları birleştirilerek sömürgeler kurmuştur. Bu farklı halkları bir arada tutacak bir sosyal kimlik oluşturmak için tek bir dil, yasalar ve yönetimler oluşturdular ve böylece sömürge yönetimleri o bölgeleri kontrol altına almaya çalıştı (Sutton, 2012: 75). Kolonyal güçler Kuzey Amerika kıtasında bunu kısmen başardı. Ancak Afrika, Asya ve Latin Amerika'da bunu yaparken direnç ile karşılaştı. Modern devlet bu kıtalarda sadece şekilsel olarak var oldu. Kolonyal ve emperyal güçler tarafından çizilen sınırlar içerisinde bu devletler tertipli haritalar oluşturdular ve BM'de koltuklara sahip oldular. Ama işlevsel olarak modern bir devlete en başından beri sahip değillerdi. Brooks'a göre Afganistan hiç bir zaman işleyen bir modern devlet olmadı, aynı şekilde ne Sierra Leone ne Somali ne de çeşitli sıfatlar ile nitelenen diğer devletler. Bu nedenle zayıf, başarısız, kırılgan aksayan vb. devletler en başından beri vardı (Brooks, 1167-1172).

Hippler'e göre bir devletin çeşitli etnik, dilsel ve dini gruplara sahip olması onun kırılganlığını etkileyen bir unsur değildir. Ona göre kırılganlığa sebep olan toplumdaki bir kesimin diğerleri aleyhine iktidardan faydalanması ve geride kalan çoğunluğun ülke yönetiminden dışlanmasıdır (Hippler, 2006: 43). Kırılgan devletlerde, bireyler devletten ziyade atalarının da yaptığı gibi bir kabileye, dini lidere veya bir klana sadakat hissetmeleri daha muhtemeldir. Gruplar, resmi kurumları kendi bencil çıkarları uğruna kullanmak için rekabet ederler. Eğer bir grup, devlet aygıtlarının kontrolünü ele geçirirse, kendi üyelerini önemli devlet görevlerine yerleştirir ve devletin kaynaklarını sömürür. Büyümeyi artırıcı politikalar formüle etmek yerine, yönetici elitler gelir üretici varlıklara el koymaya çalışır, piyasaları kısıtlar, bazı grupların oy kullanma hakkını elinden alır ve yabancılardan daha fazla yardım almak için onları kandırırlar (Kaplan, 2009: 470). Hippler, bu konuda Somali'nin iyi bir örnek olduğunu ifade etmektedir. Siad Barre diktatörlüğü altında Somali, güçlü devlet aygıtları ile yönetildi. Ancak Barre yönetimi, Somali haklının tamamını değil küçük bir kısmını temsil etti. Bu devlet güçlüydü ama yüksek performansı veya etkinliğinden değil, kitleleri baskı altına alması nedeniyle güçlüydü. Etnik olarak Somali geçmişte oldukça homojendi, hala da öyle. Nüfusun yüzde 98-99'u Somali dilini konuşur ve Sünni Müslümanlardır. Ancak, Somali toplumu klanlar ve alt-klanlar şeklinde parçalara ayrılmıştır. Siad Barre yönetiminde, bazı klanlar devlet kurumlarından yararlanırken geride kalan büyük çoğunluk dışlanmıştır (Hippler, 2006: 43).

Helman ve Ratner'e göre, bir devletin kırılganlığının veya çökmesinin nedeni, 2. Dünya Savaşı sonrası bağımsız devletlerin sayısında yaşanan artıştır (Helman ve Ratner, 1993: 3). 2. Dünya Savaşı sona erdiğinde, Afrika kıtası'nın büyük bir bölümü Avrupalı emperyal güçlerin kontrolü altındaydı. Kısa vadede kimse Afrikalılar'ın tamamının bağımsız devletler kuracaklarını tahmin etmiyordu. Ancak yirmi yıl içinde neredeyse tüm kolonyal güçler Afrika'dan çıktı ve kıtadaki çoğu ülke bağımsızlığını ilan etti (Best vd., 2012: 439). Helman ve Ratner'e göre, bağımsızlık verilen veya elde eden çoğunluğu Afrikalı ve Güney Asyalı devletler, sağlam kurumsal yapılara sahip olmamalarına reğmen Soğuk Savaş bu devletlerin yönetimlerini bir şekilde ayakta tutmuştur. Helman ve Ratner'e göre, yeni devletleri karakterize eden sistemik yozlaşmalara rağmen süper güçler bu devletlere kendilerine müttefik olacakları gerekçesiyle dış yardım sağlamışlardır. Soğuk Savaşta, Güney Vietnam, Zaire (şimdiki Demokratik Kongo Cumhuriyeti), ve 1977 sonrası Somali ABD yardımları alırken; Küba, Afganistan, 1974 sonrası Etiyopya gibi Afrikalı devletler ise Sovyet yardımları almışlardır. Zamanla, bu genç devletlerin karşılaştıkları zorluklar ağır basmaya başlamıştır ve 1980'lerin sonlarına doğru azalmaya başlayan yardımlar bu ülkelerin kusurlarını ortaya çıkarmaya başlamıştır (Helman ve Ratner, 1993: 3-4). Somali'deki baskıcı ve asalak sistem yurt dışından gelen kaynak akışı ile sürdürülebilmiştir. Kaynak akışı Soğuk Savaş boyunca devam etmiş ve bu durum devlet aygıtını

güçlendirerek vatandaşlarından büyük ölçüde kopuk hale getirmiştir. Soğuk Savaş sona erdiğinde bu rant dağıtımı sona erdi, devlet zayıfladı ve kaynakların dağıtımı hususunda çatışmaları artırdı (Hippler, 2006: 43). Ancak Helman ve Ratner'e göre, ekonomik zorluklar yaşayan post-kolonyal devletlerin çoğu, durağan bir hayat standardı ile ağır bir ekonomik yükü üzerlerinde taşımalarına rağmen hükümetlerinin çökmesi ile karşılaşmamıştır (Helman ve Ratner, 1993: 4).

Rotberg'e göre, yöneticilerin devlet için değil de kendileri ve hısımları için çalıştıkları algılandığında halk nazarında hem yöneticilerin hem de devletin meşruiyeti kaybolur. Çoğunluğu oluşturan grup dışlanırken, devletin giderek ayrıcalıklı bir sınıfa veya gruba ait olduğu inancı yaygınlaşır. Vatandaşları birbirine bağlayan toplum sözleşmesi yok olur ve çeşitli gruplar devlete güvenmemeye başlar. Doğal olarak vatandaşlar ait olduklarını hissettikleri kesimlere ve topluluklara giderek daha fazla sadakat duymaya başlarlar; çünkü güvensizlik durumunda bir sığınak ve ekonomik kaynaklara erişmede bir fırsat olarak artık devlete güvenmemektedirler (Rotberg, 2003: 9). Vatandaşların devlete olan sadakatlerini başka unsurlara transfer etmesi, Somali'de yönetimden dışlanmış ve kaynaklardan yararlanması engellenmiş klanların ve alt-klanların neden silahları eline alıp devlet aygıtlarını ele geçirmek istediklerini açıklamaktadır. Bu klanların devleti ele geçirmek istemelerinin nedeni, devleti tüm topluma hizmet eder hale getirmek istemeleri yüzünden değildi. Amaçları kendilerini zengin etmek ve iktidarı elde etmek içindi. Doğal olarak, rekabet içindeki klanlar şiddete başvurarak bu duruma karşılık vermeye teşvik edildi. Sonuç olarak, devlet diğer savaşan hizipler gibi iç savaşın bir parçası ve tarafı haline gelip devlet olma karakterini kaybetti ve parçalanmaya başladı (Hippler, 2006: 43). Dışlanmış gruplar devleti baskı unsuru ve yabancı olarak algılamaya başladı. "Ulusal" ideoloji tüm güvenilirliğini tüketti; çünkü artık açık bir şekilde baskıcı bir devlet için bahane olarak görülüyordu (Hippler, 2006: 43-44).

Zartman'a göre Afrika'daki devletlerin çökmesinin nedeni, Batı tarzı kurumların ve devlet anlayışının Afrika'ya uygun olmadığı veya Batı tarzı devlet kurumlarının Afrika'da başarısız olması da değildir. Esas neden, kamu hizmetlerini sağlamakla yükümlü devlet kurumlarını yönetenlerin işlevlerini yerine getirirken sergilediği kötü performanstır (Zartman, 1995: 6). Zartman'a göre, devletlerin çökmesinin bir diğer nedeni yöneticilerin tiranlaşmasıdır. Devlet kontrol gücünü abartırsa, insanların rızaya dayalı sadakatini ve halkının meşrulaştırıcı desteğini kaybeder. Zartman'a göre, Uganda'da İdi Amin, Somali'de Siad Barre, Zaire'de Mobutu Sese Seko gibi liderlerin otoriter ve tiran yönetimleri bu ülkelerin çökmesinde kısmen payları vardır (Zartman, 1995: 7).

Eriksen de Soğuk Savaş boyunca süper güçlerin rant dağıtımının post-kolonyal devletlerin kırılgan yapılarına katkıda bulunduğunu ifade ediyor. Rant dağıtımı nedeniyle bu devletler, gelişmiş bir idari yapı gerektiren vergi toplama sistemleri kurmak ve doğal olarak kendi öz kaynaklarına dayalı bir ekonomik büyüme yerine dış yardımlara bağlı rantiyer devletler haline gelmiştir (Eriksen, 2011: 244). Gökçe'nin de belirttiği gibi "[d]ış kaynak sağlayan iktidarların, devleti, yani kamu yönetimi sistemini güçlendirme gibi bir kaygıları yoktur." (Gökçe, 2006: 354). Bu durum, devletlere kendi toplumlarından görece özerk hale getirerek bir tür ekonomik özgürlük verdi. Eriksen'e göre, post-kolonyal devletler bu durumu 1980'lere kadar devam ettirebildi. Ancak, neo-liberal ekonomik sistemin yaygınlaşmasıyla beraber bu devletler ekonomik reformlar yapmak zorunda kaldılar. Patrimonyal yönetim yapısına ve zayıf ekonomik temellere sahip olan bu devletler düşüşe geçtiler. Kamu harcamalarını kısmaya, personel sayısını azaltmaya ve dış ticareti liberalleştirmeye mecbur kaldılar ve bu da devlet kapasitesini erozyona uğrattı (Eriksen, 2011: 244). Meşruiyetini Keynesyen refah devleti üzerine kuran post-kolonyal devletlerde halk büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Onlar devlet olmakla ekonomik sorunlarını çözebileceklerine umut ediyorlardı (Doğan, 2008: 164). Sonuçta halkın ekonomik açıdan beklentilerinin karşılanamaması bu insanların devlete olan sadakatini zayıflattı ve devleti daha da kırılgan hale getirdi.

Huria'ya göre ise, 3. Dünya Ülkelerindeki kuramcılar, devlet kırılganlığının nedenini kolonyalizmin kötü mirasına ve süper güçlerin müdahalelerine bağlamaktadır. Onlara göre, devletler bu kötü durumlarından tek başlarına sorumlu değillerdir. Örnek olarak ise Afganistan'a yapılan Sovyet ve ABD müdahaleleri sonucu devletin istikrarsızlaştırılmasını gösterilmektedir. Afganistan bu yüzden Barış Fonu'nun (the Fund For Peace) kırılgan devlet indeksinde en kötü on ülke arasında gösterilmektedir (Huria, 2008: 3).

5.Sonuç

Uluslararası ilişkilerde devletler, yegâne aktör olma konumunu kaybetseler de hala en önemli aktör olma konumlarını sürdürmektedirler. Devletler, vatandaşlarına sağladıkları güvenlik, refah ve temsil gibi temel kamu hizmetlerini yerine getirememeleri hem ulusal hem de uluslararası çapta sorunlara neden olabilmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle devletlerin bu üç temel alanda yaşadıkları sorunlar daha açık bir şekilde görülmeye başlandı. Kimi devletler eğitim, sağlık gibi temel kamu hizmetlerini yerine getirirken büyük sorunlar yaşamaktadır. Bu gibi sorunlar yaşayan devletler uluslararası toplumun gündemine ancak büyük insan hakları ihlalleri yaptıklarında veya büyük devletlerin güvenliklerini ve çıkarlarını tehdit etmeye başladıklarında girmeye başladı.

1990'lardan itibaren literatürde bu sorunları yaşayan devletleri çeşitli sıfatlar vererek ele almak gittikçe yaygınlaştı. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası "başarısız devlet" olgusuna ilişkin çalışmalar patlama yaptı. Olgunun ortaya çıkışıyla birlikte az gelişmiş devletlerin sorunları diğer devletlerin gündemini daha fazla işgal etmeye başladı. Ancak, olgunun 1990'larda ön plana çıkan ekonomik, sosyal ve insani boyutları, başarısız devlet kavramını kullanan akademisyenler ve politikacıların saplantılı bir şekilde kavramın güvenlik boyutuyla ilgilenmeleri nedeniyle ikinci plana atıldı. Son yıllarda gittikçe yaygın bir şekilde kırılgan devlet kavramı kullanılmaya başlandı. Kırılgan devlet kavramının tercih edilmesinin çeşitli nedenleri var. Her şeyden önce hiç bir devlet kendisini başarısız sıfatı ile nitelenmesini istemez. Kırılgan devlet kavramı, başarısız devlet kavramı ile aynı sorunları ele almasına rağmen kötü performans sergileyen devletlerin yapısal sorunlarına daha çok dikkat çekmektedir. Ayrıca başarısız devlet kavramı aşağılayıcı bir anlam da içermekte ve hiç bir devlet kendisinin bu sıfatla nitelenmesini istememektedir. Bu nedenle bu çalışmada daha kullanışlı olan kırılgan devlet kavramı tercih edilmiştir.

Uluslararası etkileşimin gittikçe yoğunlaştığı bir dünyada bir ülkede yaşanan bir sorun diğer devletleri de kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Örneğin sağlık hizmetlerinin görece yetersiz verildiği pek çok Afrika devletinde ortaya çıkan AIDS, Ebola gibi pandemikler sadece söz konusu ülkeyi değil, diğer devletleri de tehdit etmektedir. Bu nedenle kırılgan devletlerin yapısal sorunları üzerinde durmak ve bu sorunları yaşayan söz konusu ülkelere ekonomik, sosyal ve teknik yardımlarda bulunmak sadece o ülke insanları için değil küresel toplum için de büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

Boas, Morten and Jennings Kathleen M. (2007), "'Failed States' and 'State Failure': Threats or Opportunities?", *Globalizations,* 4 (4), 475-485.

Best, Antony vd. (2012), *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi,* (Çeviren: Taciser Ulaş Belge), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bilgin, Pınar and Morton, Adam David (2004), "From 'Rogue' to Failed States? The Fallacy of Short-termism", *Politics,* 24 (3), 169-180.

Brooks, Rosa Ehrenreich (2005), "Failed States, or the State as Failure?", *The University of Chicago Law Review,* 72 (4), 1159-1196.

Call, Charles T. (2008), "The Fallacy of 'Failed State'", *Third World Quarterly*, 29 (8), 1491-1507.

Cojanu, Valentin and Popescu, Irina Alina (2007), "Analysis of Failed States: Some Problems of Definition and Measurement", *The Romanian Economic Journal,* Year 10, no. 25 bis, 113-132.

DFID (Department for International Development) (2005), Why We Need To Work More Effectively in Fragile States, http://www.jica.go.jp/cdstudy/library/pdf/20071101_11.pdf, Erişim Tarihi: 22.11.2014.

Doğan, İlyas (2008), *Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar,* İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Edig, Helmut Van (2007), "Ulus İnşası: Bölgesel İstikrar ve Çatışmyı Önleyici Bir Strateji", (Editör : Jochen Hippler), *Ulus İnşası: Çatışmayı Barışa Çevirmede Anahtar Bir Konsept mi?* (Çevirenler : Algan Sezgintüredi ve Burhan Şayli), İstanbul: Versus, 169-181.

Eriksen, Stein Sundstol (2011), "'State Failure' in Theory and Practice: The Idea of the State and the Contradictions of State Formation", *Review of International Studies*, 37, 229-247.

Fraser, Derek (2008), "Failed States: Why They Matter and What We Should Do about Them", *The Journal of Conflict Studies,* 28, 8-16.

Freeman, Michael (2008), *İnsan Hakarı: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım* (1. Baskı), (Çeviren: A. Erkan Koca ve Asena Topçubaşı), Ankara: Birleşik Yayınevi.

Fukuyama, Francis (2012), *Devlet İnşası: Yirmi Birinci Yüzyılda Yönetişim Ve Dünya Düzeni* (1. Baskı), (Çeviren: Türkan Çolak), İstanbul: Profil Yayıncılık.

Gökçe, Gülise ve Gökçe, Orhan (2012), "Suriye Sorunu: 'Başarısız Veya Çöken Devlet' Modeli Türkiye İçin Suriye Politikasında Uluslararası Kamuoyunu Herekete Geçirmenin Bir Aracı Olabilir Mi ?", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* (23), 179-200.

Gökçe, Gülise (2006), "Devlet Sınıflandırmaları Ve Zayıf Devletlerin Karakteristik Özellikleri", *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* (11), 343-359.

Helman, Gerald B. and Ratner, Steven R. (1993), "Saving Failed States", *Foreign Policy,* (89) Winter, 1992-1993, 3-20.

Hippler, Jochen (2006), "Fragile States: What Can We Learn From the Country Studies?", *Rural Economic Development,* 13 (2), 42-44.

Huria, Sonali (2008), "Failing and Failed States: The Global Discourse", *IPCS,* (75), http://www.ipcs.org/pdf_file/issue/555787518IPCS-IssueBrief-No75.pdf, Erişim Tarihi: 22.11.2014.

Jackson, Robert H. (1996), *Quasi States: Sovereignty, International Relations and the Thirld World,* Cambridge: Cambridge University Press.

Kaplan, Seth (2009), "İdentity in Fragile States: Social Cohesion and State Building", *Development*, 52 (4), 466-472.

Kaplan, Seth (2014), "Religion, Development, and Fragile States", http://www.fragilestates.org/wp-content/uploads/2014/03/Handbook-Religion-Development-and-Fragile-States-chapter-2.14.docx, Erişim Tarihi: 22.11.2014.

Krasner, Stephen D. (2004), "Sharing Sovereignty: New Institutions for Collapsed and Failing States", *International Security,* 29 (2), 85-120.

Milliken, Jennifer and Krause, Keith (2002), "State Failure, State Collapse, and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies", *Development and Change,* 33 (5), 753-774.

Morton, Adam David (2005), "The 'Failed State' of International Relations", *New Political Economy,* 10 (3), 371-379.

Newman, Edward (2009), "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World", *Contemporary Security Policy,* 30 (3), 421-443.

Nguyen, Minh (2005), "The Question of Failed States: Australia and the Notion of State Failure", *JRS Occasional Paper*, no.8, March 2005, http://www.uniya.org/research/state_failure.pdf, Erişim Tarihi: 22.11.2014

Nolting, Armin K. (2006), "Fragile States from the Perspective of Rural Communities", *Rural Economic Development,* 13 (2), 27-29.

Özlük, Erdem (2014), *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı* (2. Baskı), Konya: Çizgi Kitabevi.

Patrick, Stewart (2007), "'Failed' States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas", *International Studies Review,* 9, 644-662.

Rotberg, Robert I. (2003), "Failed States, Collapse States, Weak States: Causes and Indicators", (Edited by Edited by Robert I. Rotberg), *State Failure and State Weakness in a Time of Terror,* Washington D.C.: Brookings Institution Press. 1-25.

Rotberg, Robert I. (2004), "The Failure and Collapse of Nation States: Breakdown, Prevention, and Repair", (Edited by Robert I. Rotberg), *When states Fail: Causes and Consequences,* New Jersey: Princeton University Press, 1-49.

Spanta, Rangin Dadfar (2007), "Afganistan: Savaş Ağalarının Yerel Diktatörlerin Gölgesinde Ulus İnşası ve 'Teröre Karşı Savaş'", (Editör : Jochen Hippler), *Ulus İnşası: Çatışmayı Barışa Çevirmede Anahtar Bir Konsept mi?* (Çevirenler : Algan Sezgintüredi ve Burhan Şayli), İstanbul: Versus, 79-90.

Sutton, Francis X. (2012), "Klasik Kalkınma İdeolojisinin Altın Çağında Ulus İnşası", (Editör: Francis Fukuyama), *Ulus İnşası* (2. Baskı), (Çeviren: Hasan Kaya), İstanbul: Profil Yayıncılık, 72-102.

Thürer, Daniel (1999), "The 'Failed State' and International Law", *International Review of Red Cross, (836),* https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jq6u.htm, Erişim Tarihi: 22.11.2014.

Thürer, Daniel (2008), "Failed State", *Harward International Review(HIR),* March 15, http://www.ivr.uzh.ch/institutsmitglieder/thuerer/forschung/Failed.pdf, Erişi Tarihi: 22.11.2014.

Zartman, William I. (1995), "Introduction: Posing the Problem of State Collapse", (Edited by I. William Zartman), *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority,* London: Lynne Rienner Publishers, 1-11.